
Explaining the Concept of Authenticity in Architecture with Emphasis on Henry Corbin's Views

---

Hooshang Foroughmand A'râbi^{1*}, Mahmud Arzhmand²

1. PhD candidate, Faculty of Architecture and Urbanism, Art University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Art University, Tehran, Iran.

(Received 13 Sep 2022, Accepted 06 Feb 2023)

After the entrance of modernity and its way of thinking to historical countries, some attempted to modernize all aspects of life and concepts. In these countries such as Iran, because modernity does not conjoin with cultural and intellectual movements, there is still a substantial contrast between modernists and traditionalists. Therefore, the will to achieve authenticity appears ubiquitously alongside thinkers in several fields like architecture. In the 21st century, authenticity is not a principal value for most experts but is often a concept to accentuate history and culture. But Iran, as a specific place which is not dominated by western modernity, had a dazzling past in written and tangible forms. Iranian distinguishable thought, which integrated Greek philosophy, Islamic theology and ancient Iranian wisdom, was developed by some masterful thinkers such as "Suhrawardi".

As these studies are deeply dependent on the philosophical view, it is critical to find an effective way of theorizing cultural specificities. In modern times, a French philosopher and Iranologist Henry Corbin brought Iranian thinkers and philosophers to the fore. This study investigates the notion of authenticity discussed by Corbin as well as his other concepts relevant to architecture. By employing the content analysis method, the relevant works of Corbin and some of his commentators have been analyzed and evaluated. Also, in order to develop a "conceptual framework of authenticity" the "descriptive-analytical" method is used. The central question of this article is how the notion of authenticity, especially in Iran, is explored and a consequent question is: what is the relation between architecture and Henry Corbin's philosophy. In order to

investigate and categorize the viewpoints related to the concept of authenticity, due to the connection between architecture, restoration and urban planning, sources related to authenticity in the aforementioned fields were included in the review. The review showed that almost all debates related to authenticity in Iran are direct translations of foreign works or indirect influence of their thoughts. This article seeks to find a suitable authenticity framework capable of reflecting and resonating with the history of Iranian thought and civilization, the body of this article has been divided into two parts: A) Issue of Authenticity in Corbin's thought B) Art and Architecture in Corbin's thought. In the first part, by investigating the Corbin's studies in Shahab Al-Din Suhrawardi and the School of Illumination and his reintroducing of eastern and Islamic philosophy, the article shows that it is "Alame Mesar" or "the world of ideas" which had the main role in Iranian creative thoughts. In the second part, the quotations that directly point at Art and Architecture have been discussed. In conclusion, this article shows that the disappearance of the Iranian worldview in the modern era has cleared the field for predominance of Occidental world. While the article does not investigate exact Corbin's solutions to the authenticity problem, a brief discussion of Corbin's works, as the basis of philosophical thinking, points us in the direction of a new, or perhaps old but forgotten, way of thinking about Iran and its architecture.

Keywords: Henry Corbin, Authenticity, Modernity, Identity, Architecture.

---

* Corresponding author. E-mail: hforoughmand@gmail.com

تبیین مفهوم اصالت در معماری با تأکید بر آرای هانری گربن

هوشنگ فروغمند اعرابی^۱، محمود ارژمند^۲

^۱ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

^۲ استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۲۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۱۷)

چکیده

امروزه برخی از صاحب‌نظران با تأکید بر لزوم پذیرش نگاه غربی از سوی فرهنگ‌ها، «هویت و اصالت بومی» را به حاشیه رانده‌اند. این نگاه به بی‌ارزش شدن ارزش‌های فرهنگی و تاریخی و به‌وجود آمدن مسئله اصالت به‌ویژه در ایران‌زمین شده است. در ایران معاصر تقابل سنت با مدرنیته ایرانی، به‌عنوان یک بحران نظری هنوز هم پابرجاست. آنچه در ایران حضور خاصی داشته است، تفکر خاص مشرق‌زمین است که جریان فلسفه یونانی (افلاطونی)، حکمت ایران باستان و آموزه‌های اصیل اسلامی را پیوند داده و از دل آن، فلسفه نور و ظلمت خویش (فلسفه اشراق) را ارائه کرده است. از آن زمان تاکنون، متفکران بسیاری به شرح و بسط آرای آن‌ها پرداخته‌اند که در این میان «هانری گربن» جایگاهی ویژه داشته است. هدف پژوهش حاضر بررسی مفهوم اصالت از دیدگاه هانری گربن در معماری و نحوه بروز آن است. پژوهش حاضر به بررسی مفهوم اصالت و مفاهیم وابسته با آن در معماری از دیدگاه گربن پرداخته است. روش تحقیق در مرحله تدوین چارچوب مفهومی «توصیفی-تحلیلی» و در تبیین آرا و اندیشه هانری گربن در این رابطه، روش «تحلیل محتوا» و «استدلال منطقی» بوده است. براین اساس، با روش فیش‌برداری و کتابخانه‌ای اعم آثار گربن و برخی شارحان اندیشه وی تحلیل و ارزیابی محتوایی شده‌اند. با دست‌بندی بحث به الف) مسئله اصالت در اندیشه گربن و ب) هنر و معماری در اندیشه گربن، در جمع‌بندی، نگاه گربن به معماری را حلقه گمشده مبانی نظری کنونی برای فهم گذشته و نگاهی درخور برای تشریح آن دانسته شده است.

واژگان کلیدی

هانری گربن، اصالت، مدرنیته، هویت، معماری.

مقدمه

با بازخوانی اندیشه گُربن به نکات و مفاهیم مکنون در اندیشه وی که متناظر با مفهوم اصالت و هویت معماری است دست یافته شود. در ابتدا مفاهیم اصالت و نظریه‌های آن مورد اشاره قرار گرفته است. در بخش بحث با تحلیل آثار کرین مؤلفه‌هایی که مرتبط با مفاهیم اصالت در معماری بودند، استحصال و در جمع‌بندی آورده شده است.

۱. پرسش‌ها

مسئله اصالت در معماری با توجه به آرای هانری گُربن چگونه قابل توضیح است؟ نگرش هانری گُربن چه نسبتی با معماری می‌تواند داشته باشد؟

۲. پیشینه پژوهش

به‌منظور یافتن و دسته‌بندی دیدگاه‌های مرتبط با مفهوم اصالت لازم است به بررسی پیشینه پژوهش پرداخته شود. در این راستا، با توجه به ارتباط عمیق معماری، مرمت و شهرسازی، منابعی که به بررسی اصالت در حوزه مرمت، شهرسازی و بافت‌های تاریخی پرداخته‌اند، نیز بررسی شده است. پیشینه پژوهش در حوزه اصالت در داخل ایران به‌نوعی ترجمه آثار خارجی و یا به‌کارگیری نتایج آن‌ها در بنا یا بافتی خاص در ایران است (و به‌طور کلی نیز مسئله اصالت به صورت بنیادی و فلسفی و با مبانی نظری فکری متناسب با ریشه‌های فرهنگی مورد توجه قرار نگرفته است). این پژوهش در واقع با بهره‌گیری از پیشینه به‌دنبال یافتن طرح‌بندی متناسب از مسئله اصالت است که بتواند بازتاب‌دهنده تاریخ تفکر و تمدن ایرانی باشد. توجه به آثار هانری گُربن به دلیل یافتن مفهوم اصالت نیز علاوه بر اهمیت آن بداعت این پژوهش است. در جدول ۱ به اهم موارد پیشینه تحقیق، ضمن اشاره روش‌شناسی و بیان یافته هر مقاله اشاره شده است

در دوران معاصر، «هانری گُربن» با نگاهی متفاوت و به‌مثابه یک فیلسوف پرسشگر به مطالعه و بررسی تفکر و آثار ایرانیان پرداخت. لازم به ذکر است که یکی از مواردی که فردی چون هانری گُربن را با مورخان هنر و معماری متمایز می‌کند، سیر عمودی و عروج به سمت کمال مطلق است، درحالی‌که مورخ نگاهی تو صیفی به تاریخ دارد و ناظر سیر تاریخ است و تحلیلگر آن نیست (Corbin, Nasr and Osmân 1970). ازسویی دیگر، با نگاه به ادبیات انتقادی، توسعه‌های شتابزده در معماری معاصر، تنوع اندیشه‌ها و در نهایت تنوع هویت را ایجاد کرده است، نزاع و آشفتگی اندیشه‌های موجود در جامعه، محصول برترداستن یکی از وجوه به سایرین است (Proshansky 1978) و در این راستا، گرایش‌های معماری نیز بر اساس همین رویکردها شکل می‌گیرند و تنوع در آثار، محصول این انتخاب و یا انحصاردر شناخت وجوه هویت جدیدند (Ansâri 2006) که امروزه به نوعی عدم احراز اصالت در ساختار کالبدی معماری و شهرسازی منجر شده‌اند. در این میان، رجعت به مفهوم اصالت مکنون در سنت و گذشته یک ملت، خاصه در حوزه معماری اهمیت دوچندان دارد؛ چراکه آثار معماری گذشته نیز همچون سایر گزینه‌هایی که نشانه‌ای از اصالت گذشته دارند، نیازمند بازشناسی و معرفی هستند تا این گوهرها بار دیگر به جلوه‌گری بپردازند. از این رو، مداخله در بافت‌های شهری به یکی از مسائل اساسی در نظام برنامه‌ریزی کشورها که دارای پیشینه‌ای غنی از شهرنشینی بوده‌اند، تبدیل گشته است (Bagheri and Darskhân 2021).

بر این اساس، مسئله اصلی که در این نوشتار کوشش بر واکاوی و یافتن آن شده است، تبیین مجدد مفهوم اصالت با نگاهی متفاوت و در عین حال با توجه به وضعیتی است که منابع و پیشینه تحقیق پیش‌روی ما گذاشته‌اند. بنابراین، در این پژوهش تلاش شده است تا

جدول ۱: پیشینه پژوهش
Table 1: Literature Review

عنوان تحقیق	محقق و سال	روش تحقیق	اهم نتایج
میراث خلاق شهر، شکل دادن به ساختار شهری	Roders, 2019	توصیفی و پیمایشی یا بررسی ساختار منتخب شهرها	به تغییرات ناشی از تصویب میراث نامشهود در (۲۰۰۳) و عبارت فرهنگی در سال ۲۰۰۵ در کنوانسیون میراث جهانی می‌پردازد و یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که پارادایم نامشهود، تأثیرات مثبت مشهودی را در سایت‌های میراث جهانی ایجاد کرده است.
تبیین نقش اصالت به مثابه ابزاری در نمایش علوم طراحی	Fleming, 2017	روش تحلیلی	به مفهوم اصالت به عنوان درک مثبتی از هویت‌مندی و ماهیت وجودی آن می‌پردازد. او با بهره از رویکردهای مختلف عدم هماهنگی نما با کارکرد اصلی آن را منع می‌کند و آن را خلاف اصول کلی اصالت عنوان می‌نماید.
ارزیابی تطبیقی اصالت بر اساس شبکه نارا برای خانه تاریخی منوچهری کاشان، ایران	عشرتی و دیگران ۱۳۹۶	پیمایشی و تکنیک پرسشنامه	به واکاوی نقش اصالت در استفاده سازگارانه در خانه منوچهری کاشان پرداخته‌اند. آن‌ها با توجه به روش‌های تحلیل آماری مشخص کردند که ابعاد اصالت در استفاده مجدد از این بنا مورد توجه ویژه قرار گرفته است.
بررسی میزان حفاظت از میراث شهری: نظریه و ساختار	Zancheti, 2016	توصیفی-تحلیلی	اصالت را تابعی از سه شاخصه اصلی و کلیدی می‌دانند. این شاخصه‌ها مستقل از موقعیت جغرافیایی هستند و به شاخصه‌های عملی، اجتماعی و ارزشی تقسیم‌بندی می‌شوند.
نقش ارزش و اصالت در تبدیل معماری معاصر ایران به میراثی برای آینده	نیلی، ۱۳۹۶	تحلیل کالبدی و روش دلفی	او در رساله دکتری خود ریزشاخه‌های اصالت شامل «تداوم فنون و تولید، تداوم عملکرد، فرم و فضا، مواد و مصالح» در تشخیص اصالت را شناسایی کرده و مورد سنجش قرار داد که در نهایت، تداوم عملکرد بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داد.
واکاوی مؤلفه‌های بازساخت اصالت در حفاظت میراث فرهنگی	فدایی‌نژاد، ۱۳۹۳	تحلیلی و فراتحلیل	در این مقاله اصالت در شهر از دیدگاه اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی، دیدگاه نظریه‌پردازان مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بازساخت اصالت دو جنبه ملموس و ناملموس استنتاج گردیده که به صورت سه بعد ثبات، تداوم و تغییر قابل ارائه هستند.
ریشه‌یابی و شناخت عوامل دگرگونی ساز روح معماری گذشته ایران در گذر زمان	آصفی، ۱۳۹۲	توصیفی-تحلیلی	به ارتباط بین معمار و انرژی مخاطب برای شکل‌گیری یک معماری واجد اصالت اشاره می‌کند. او معماری معاصر ایران را با افزایش سطح فرهنگی مخاطبان و وسعت دادن به دامنه عمل صاحب‌نظران در جهت اصالت معماری امروز مرتبط می‌داند.
افسانه و واقعیت اصالت مندی: انتقادی بر اشکال شهری در حال ظهور	bourne, 1993	تحلیل کالبدی مبتنی بر نرم افزار	از نظر او اصالت‌مندی چهره و ترکیب بسیاری از محله‌های قدیمی را تعبیر داده و باعث بهبود کیفیت مسکن و سطح خدمات اجتماعی شده است.
لندن: چشم اندازهایی از تغییر	Glass, 1990	توصیفی	«روت گلاس» به عنوان ابداع‌کننده اصطلاح اصالت‌بخشی با دیدگاهی انتقادی و هرمنوتیک گادامری مطرح است. وی در بحثی با عنوان «لندن: چشم‌اندازهایی از تغییر» که در سال ۱۹۶۴ منتشر شد، به انتقاد از حمله طبقات متوسط به محلات کارگرنشین لندن پرداخته است.
بررسی اصالت اسلامی ایرانی در مساجد نوگرای معاصر	حمزه‌نژاد و عربی ۱۳۹۳	تحلیل کالبدی	رسیدن به هدف اصالت در معماری مسجد به عنوان فضایی عبادی، نیازمند راه‌های جدید و روش‌های نوینی است تا با وجود تمام تغییر و تحولات زندگی امروزی انسان، حضور او در محضر خداوند و تقویت حس عبادت امکان‌پذیر گردد.
تبیین جایگاه مسجد جامع یزد در ایجاد حس مکان و هویت به فضای کالبدی شهر	مهرجردی ۱۳۹۴	تحلیلی کالبدی	طبق نتایج این پژوهش عناصر معماری مسجد مذکور، در نوع مکان‌یابی بنا به‌ویژه در راستای قبله، ویژگی‌های کیفی اجزای بنا مثل مصالح، رنگ، استفاده از نمادهای مختلف و غیره در هویت‌بخشی به کالبد یزد مؤثر بوده است.

بررسی ساختار مساجد سنتی، معاصر و پس از انقلاب اسلامی با روش نحو فضا	مهدی نژاد و دیگران ۱۳۹۹	روش تحلیل فضا	همپوندی بالای فضاها در مسجد جامع اصفهان، میزان یکپارچگی و دسترس پذیر بودن فضاها را بازگو می کند. در ارتباط با شاخص عمق در هر چهار مسجد، فضاهای خدماتی، دارای بیشترین عمق و دید نسبت به فضای اصلی مسجد (حیاط، ورودی و گنبدخانه) هستند.
بررسی اهمیت، اولویت و اصالت فضای باز در مسجد	سلمانی و دیگران ۱۳۹۴	تفسیری تاریخی و تحلیل محتوا	فضای باز در مسجد دارای اصالت، اهمیت و اولویت است، به نوعی که نشانگر برتری نسبی فضای باز نسبت به فضای بسته در مسجد است و در باب کارکرد آن نیز می توان گفت عبادت، جنبه فراموش شده و کاربرد بنیادین حیاط در مسجد است.

۳. روش شناسی پژوهش

گردآوری شده اند. در مرحله نهایی و در قسمت بحث با

توجه به مرحله اول آنچه از مفهوم اصالت برای معماری قابل تبیین بوده است، آورده شده است. منابع تحلیل محتوا نیز آثار گرین و مقالات و کتبی است که در شرح دیدگاه وی نگارش یافته است.

پژوهش حاضر در مرحله اول: ۱. به منظور یافتن «چارچوب مفهومی اصالت» با روش «توصیفی - تحلیلی» و مبتنی بر مطالعات اسنادی، به بررسی و تحلیل موضوع اصالت و ارزش در معماری پرداخته است. در مرحله دوم: ۲. «تحلیل محتوا آثار مکتوب گرین و شارحان اندیشه ایشان» تحلیل و

جدول ۲: جدول آثار تحلیل محتوا

Table 2: Table of content analysis Sources

ردیف	نام کتاب	سال انتشار
۱	فلسفه ایرانی و فلسفه تطبیقی	۱۳۶۹
۲	عالم مثال	۱۳۷۲
۳	تاریخ فلسفه اسلامی	۱۳۷۳
۴	تأویل قران و حکمت معنوی اسلام	۱۳۷۶
۵	سه گفتار در باب تاریخ معنویت ایران	۱۳۷۷
۶	مقدمه بر المشاعر صدرالمتهالین شیرازی	۱۳۸۱
۷	پیش داوری هایی درباره تشیع	۱۳۸۲
۸	ارض ملکوت	۱۳۸۳
۹	مجموعه مقالات هانری گرین	۱۳۸۴
۱۰	ابن سینا و تمثیل عرفانی	۱۳۸۷
۱۱	معبد و مکاشفه	۱۳۹۰

جدول ۳: روش شناسی متناظر با بخش های مقاله

Table 3: Table of Methodology

بخش مقاله	روش متناظر با هر بخش مقاله
واکاوی مفهوم اصالت	روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و استدلال منطقی در جمع بندی نتیجه بخش نظری
تبیین اندیشه هانری گرین بر اساس آرا و کتب ایشان	روش تحلیل محتوا و دسته بندی واژگان کلیدی مرتبط با مفهوم اصالت در معماری
جمع بندی مفاهیم مرتبط با اصالت در معماری از دیدگاه گرین	روش تحلیل محتوا دسته بندی های بخش های قبل به منظور یافتن اشتراک مفاهیم

۴. مبانی نظری

مفهوم اصالت

اصلی بودن (یا واقعی بودن) نباید با شبیه بودن یکی دانسته شود؛ برای مثال، ساختمان‌های جدید شبیه به ساختمان‌های گذشته‌اند، اما از نظر اصالت، آن‌ها را اصیل نمی‌دانیم (Feilden and Jokilehto 2007). اصطلاح اصالت، در اولین مجموعه از معیارهای سنجشی WHO در سال ۱۹۲۳ نیز مطرح شده است و از سال ۱۹۵۳ در فرایند اعتبارسنجی جایگاه ویژه‌ای داشته است. در بحث‌های اواخر دهه هفتاد، مفهوم اصالت به عنوان اندیشه‌ای مهم مورد پذیرش قرار گرفت. معادل اصطلاح اصالت در حوزه محافظت و مرمت در زبان انگلیسی واژگان Gentrification و Authenticity است که این واژه بیشتر به معنی مطابقت کامل، وضعیت قابل اعتماد، موثق، واقعی، منحصربه‌فرد و همچنین نمونه خلاق اولیه و ناب است (Jokilehto 2008). از این رو، اصطلاح مزبور به معنای کیفیت یک شیء، در تطابق با آن چیزی است که برای شیء مزبور ادعا شده، و در نتیجه آن، شیء را حقیقی و ناب می‌گرداند. اصالت هنگامی به منبعی نسبت داده می‌شود که از نظر مواد اولیه، اصل و واقعی است (زمانی که ساخته می‌شود)؛ به عبارتی حقیقتی عاری از انحراف و همچنین به عنوان چیزی جدید و بدیع دلالت بر جنبه حقیقی بودن و بداعت مفهوم اصالت دارند (Fadâyinezhâd and Eshtrati 2015).

۵. بحث

تحلیل محتوای آثار هانری گربن

داریوش شایگان با اشاره به جایگاه گربن در شناخت تفکر و اندیشه ایرانی چنین اشاره کرده است که: چهار اقلیم وجودی که ما از مسیر معنوی گربن بیرون کشیده‌ایم، بدین قرارند: (۱) از دایره نبوت به دایره ولایت؛ (۲) از اصالت ماهیت به اصالت وجود؛ (۳) از تمثیل عرفانی به رویداد آن در درون؛ (۴) از عشق انسانی به عشق ربانی. وی در نهایت پیوندگاه این چهار مسیر را در کانون استحال ساز عالم مثال دانسته است (Shâyegân 1994). پس عالم مثال می‌تواند تکیه‌گاه شناخت و تحلیل آثار گربن باشد و همان‌طور که در بخش مربوطه در این مقاله آمده است، معماری نیز ارتباط بسیار نزدیکی با عالم مثال

نظریه‌های اصالت در معماری

اهم نظریات معاصر مربوط به مفهوم اصالت در هنر و معماری به شرح زیر است:

نظریه براندی: تعریف مفهوم اثر هنری، در مقابل دنباله‌روی یا تقلید است و این چنین است که یک اثر هنری دوبار «تاریخی» می‌شود. نخست، هنگامی که توسط هنرمند خلق می‌شود، و بار دیگر زمانی که در ضمیر هوشیار مخاطب امروزی دریافت می‌گردد. به عبارتی درحالی که اثر کھولت یافته و تاریخی می‌شود، مفهوم هنری آن در ضمیر هوشیار امروزی، شناخته شده باقی می‌ماند و تنها نیز بدین نحو قابل بیان است (Jokilehto 2007).

آثار هایدگر: هایدگر، نیز اهمیت خاصی برای مفهوم اثر هنری

دارد. نخست، در بخش الف با توجه به عناوین تقسیم‌بندی بالا مفاهیمی که مرتبط با کلیات اندیشه کُربن است، آورده شده، و در بخش ب به بررسی عناصر هنری و معمارانه در آثار وی پرداخته شده است. در بخش الف با توجه به جایگاه تأویل نزد کربن، و این قصد که بتوان با آن نوع تأویل به معماری نظر کرد، عناوین انتخاب شده است.

الف) مسئله اصالت در اندیشه کُربن اصالت وجود در اندیشه کُربن

وجود مادی، وجود مثالی، و وجود معقول یا فکر وجود ذهنی که در مقام اندیشه، وجودی حقیقی است، زیرا ماهیت که کلاً برخاسته از فعل هستی است چه در سطح اندیشه، چه به صورت عیان در سطح عالم محسوس، هستی دارد. با این نظر، هرگونه جدایی میان اندیشه و وجود، مقلوب، و هرگونه تضاد میان این دو متغی می‌شود (Shâvegân 1994). کُربن درباره «وجود غیر اصیل» به آثارهای دیگر اشاره می‌کند که او از وضعیت روزمره و معمول انسان به «وجود غیراصیل» و از وضعیت غیرمعمول ولی مطلوب او به وجود اصیل تعبیر می‌کند. کُربن متذکر می‌شود که اصیل مترادف با راستین و غیراصیل مترادف با دروغین نیست. اصالت راستین و هم اصالت دروغین را دو ویژگی وجود بشری می‌داند. اما هنگامی که آدمی وجود بشری‌اش را از دست می‌دهد، در واقع خویش را فراموش می‌کند و وجود بشری را بر مبنای دغدغه‌های معمولش تفسیر می‌کند (Corbin 2010).

اصالت و ماهیت در اندیشه کُربن

کربن با اشاره به عبارت مشهور «شیئیه الشیء بصورته لابمادته» (آن چیزی که هویت یک شیء را بدان می‌بخشد، صورت آن است و نه ماده‌اش)، می‌گوید صورت چیزی است که ماده مبهم و نامتعین که می‌توان فعلیت‌های مختلف را بپذیرد، به واسطه آن تعین می‌یابد. ولی این صورت از طریق ابزارهای علمی امروز قابل درک نیست. در حقیقت آنچه از طریق ابزارهای علمی درک می‌شود، فقط جنبه ریاضی و کمی اشیاست (Corbin, Nasr and Osmân 1970). در واقع، دیدگاه اصالت ماهیت، مقام

آدمی، امری ثابت است. اما از دیدگاه فلسفه وجودی ملاصدرا، که به‌ویژه بر حضور تأکید می‌ورزد، موجودی چون بشر «از مقام دیوی به‌صورت بشری تا مقام عالی انسان کامل» مراحل وجودی گوناگون دارد. پس، تن بشر از مقام تن مادی و میرنده تا پایگاه تن مثالی ازلی، و حتی تا مقام جسم الهی، از حالات گوناگون می‌گذرد. کُربن میان خواسته‌های اصیل فرد و خواسته‌های دیگران تمایزی را متذکر می‌شود که سبب به‌وجودآمدن روزمرگی می‌شود. در عین حال، روزمرگی را برخلاف بسیاری از اندیشمندان مدرن مانند ریچارد تیلور و همچنین آنچه در آثار هایدگر (هستی و زمان) به چشم می‌خورد، برابر با عدم اصالت نمی‌داند، بلکه وضعیتی می‌داند که می‌تواند منجر به عدم اصالت شود. عدم اصالتی که در واقع زمینه ساز پریش انسان از وضعیت ذهنی کنونی و بازگشت به حالت بودن در عالم می‌شود. (Corbin 2010).

علم و هنر اصیل در اندیشه کُربن

هر علم اصیل متعلق به پیش از دوران مدرن، ریشه در یک سنت حکمی کامل داشته است، علم هم‌سو با جهان‌بینی رایج در همه امور دیگر سرشار از اصول مابعدالطبیعی است. وی با اشاره به مانایی علم و دیدگاه علمی، عدم منسوخ‌شدن علم در یک دوران و تبدیل آن به خرافه در دوران بعدی را در گرو تعلق آن به حال و هوایی مشابه دانسته است. چنین تعلق خاطری در حکمت جاویدان عین حقیقت دانسته شده است، اما به‌محض آنکه همین بنیادهای حکمی و مابعدالطبیعی‌اش فرو بریزد، چیزی بیش از خرافه از آن بر جای نخواهد ماند (Corbin 2010). وی همچنین نگاهی به آسیب‌های علم مدرن دارد؛ آنجاکه آن را در تقابل با علم اصیل می‌داند و در پاسخ به تضادهایی که انسان سستی در زیستن در جهان مدرن پیش می‌آید، پی‌شهاد ایجاد حد و حریم برای علم مدرن دارد، به‌گونه‌ای که جایی برای شناخت عالم به‌نحو سستی آن باقی بماند (Corbin 2010).

خیال و عالم مثال در اندیشه کربن

هانری کُربن به‌واسطه غور در آثار عرفانی فیلسوفان و عرفای بنام اسلامی مانند «ابن عربی و سهروردی» نشان داد که

(Osmân 1970). این جایگاه میانه ایران با اشاره به اهمیت نمادین اعداد و تنا سبات معنای خاصی پیدا می‌کند. کُربن به کارگیری اعداد مقدس و به‌خصوص عدد دوازده را نشانه‌ای ازلی در راستای تذکر به حضور امام غایب در سنت تاریخی ایران دانسته است. همان‌طور که در توصیف معبد جام مقدس نیز تفسیر و شناخت مفاهیم آن را در گروی توجه به علم‌الاعداد دانسته است (Corbin 2010).

اشراق و عالم معنا در اندیشه کُربن

کُربن اشاره دارد که بدون مشرق، تنها تاریخ بیرونی بر جای می‌ماند و آن را پهنه فراخی می‌نامد که صرفاً جایگاهی برای تصویری مستبدانه از موجود قائل است. وضعیت بدون مشرق، کاملاً یکنواخت و عاری از «حضور» و حتی فاقد احساس حسرت و دل‌تنگی برای «حضور» است. وی عنوان می‌دارد که این تفکر انسانیت را خالی از معنا و قدسیت می‌کند و در عین حال هیچ فعالیت انسانی در چنین شرایطی نمی‌تواند بی‌معنایی حاصله را جبران کند (Cheetham 2018). در این وضعیت زمان واقعی یا همان تاریخ قدسی رویدادهای ازلی از بین رفته است، و دیگر درکی از اسطوره‌ها و ابعاد وجودی انسانی که در تاریخ ازلی بروز می‌نماید، وجود نخواهد داشت. تأویل معنوی نیز غیرممکن خواهد بود (Shâyegân 1994). در چنین شرایطی است که همه مفاهیم مادی شده است و راهی برای فهم و تفسیر آنچه در آثار و معماری ایرانی مطرح شده است، جایگاهی در دنیای مدرن نخواهد داشت.

این دستگاه نظری عالم مثال است که می‌تواند داده‌های محسوس را تعبیر دهد و به صورت رمزهایی درآورد که بتواند در آثار هنری و معماری جاودانه شود. برای حضور در پیشگاه این آثار بایستی کلید متنا سبش را یافت. به نظر کُربن کلید این شناخت در گروی فهم اشراق توسط تخیل است. چراکه تخیل داده‌های جسمانی و مادی مؤثر بر حواس، ما را به صورت آینه صاف درمی‌آورد و شفافیتی معنوی به آن‌ها می‌دهد. این گونه تخیل از واقع ناپیدا پرده برمی‌گیرد. کار این گونه تخیل همانند کار تأویل است، همان تأویلی که همه پیران و مشایخ اسلام

هرچیزی به میزانِ واقعیتی که ما به این عالم خیالی و به همان اعتبار، به نیرویی واقعی که به خیال تخیل‌کننده آن نسبت می‌دهیم، وابسته خواهد بود. ولی هر دو مسئله نیز وابسته به تصویری هستند که ما از خلقت و عمل خلاقانه صورت می‌بندیم. خودآگاهی تاریخی که به‌تمامی به‌وسیله علّیت مادی محدود شده با معنویت ناسازگار است. «علّت» مکاشفه و مشاهده تأویلی ریشه در عالم مثال دارد که با مکان و زمان کمی محدود نشده است، و از ساحتی سرچشمه می‌گیرد که در معرض قوانین جاری در جهان کمی نیست. از سوی دیگر، «مدرنیت» نه تنها دنیای بسته تمدن‌های سنتی را فروپاشانده، بلکه آفاق معنوی مابعدالطبیعی‌اش را نیز خدشه‌دار کرده است. این فروپاشی تا اعماق فضای درون نیز رخنه کرده است. بدین ترتیب، عالم مثال از جهان پس از مدرن حذف می‌شود (Shâyegân 1994). وجود چنین عالم مثال و دیدگاهی در جامعه زمینه‌ساز هنر و معماری مثالین شده بود و تحت تأثیر آن است که کُربن به تأویل آثار معماری می‌پردازد که این مهم در بخش ب نیز توضیح داده شده است.

ایران در اندیشه کُربن

ایران به‌مثابه جهانی که نه حاصل از مرزهای قرارداد جغرافیایی است بلکه اقلیمی است که تفکر خاص ایرانی در آن جریان دارد، بسیار مورد توجه وی بوده است. بنابراین، مکان‌ها و رویدادهای تاریخی صرفاً منوط به مکان و زمان نیوتونی نیست بلکه فهم تفکر و آثار هنری ایرانی منوط به حضور در تاریختی اصیل‌تر و بنیادی‌تر از تاریخ بیرونی (یا به نوعی تحصیلی) است. این همان تاریخی است که می‌تواند لامکان و لازمان باشد و امکان مطالعات تطبیقی را برای ما فراهم کند (Corbin 2010). وی درباره «هویت جهان ایرانی» اهمیت امام غایب در اندیشه ایرانیان را به غربیان و شرق‌شناسان متذکر می‌شود و جهان ایرانی را از چند جهت جهانی میانه معرفی می‌کند: (۱) از لحاظ جغرافیایی، میان جهان معنوی هند و جهان عرب. (۲) از لحاظ وجود شناسی، برزخ صور متافیزیکی واسطه ارزش معنوی؛ (۳) از دیدگاه زمانی، حد واسط غیبت و ظهور (Corbin, Nasr and

بدان می‌پرداختند و «تأملات کیمیاگران نمونه‌ای ممتاز از آن است: ظاهر را پس‌زدن و باطنِ ناپیدا را آشکارکردن» در عین حال، همه‌چیز را با چشم باطن دیدن در ضمن به معنای تغییر شکل دادن حواس نیز هست (Shâyegân 1994).

پیوندی بسیار حیاتی در میان است که علت این را که چرا ایرانیان هیچ‌گاه از حکم شرعی حرمت شمایل‌نگاری متأثر نشدند، توضیح دهد. آنان نه در مکان مجسمه می‌ساختند و نه نقاشی‌های تصویرشده روی سه پایه» (Cheetham 2018).

ب) هنر و معماری در اندیشه گُربن

در آثار گُربن چندان به‌طور مستقیم به معماری اشاره نشده است، اما وی در ارتباط با اصفهان و مسجد شاه اصفهان اشاراتی بی‌بدیل می‌کند. وی اصفهان را مدینه‌ای تمثیلی می‌داند و همچنین مسجد شاه اصفهان را نماینده کل این مدینه تمثیلی عنوان می‌کند. برای به حضور رسیدن در پیشگاه مسجد شاه از واژه دیدار هم‌معنا با واژه زیارت استفاده می‌کند و با این کلمات اشاره می‌کند که در محضر مسجد شاه بودن دقیقاً همانند در محضر فلاسفه اشراق بودن است. وی کالبد مسجد را محل تلاقی عالم خیالی می‌داند که می‌تواند شگفتی‌هایی که حس و دید ما در صور دنیوی می‌بیند، به عالمی دگر ببرد و آن را دروازه‌های برزخ دو جهان، میانجی معقول و محسوس می‌داند (Cheetham 2018).

گُربن یکی از کارکردهای اصلی صور در معماری را ایجاد تمرکز دانسته است. همان تمرکزی که در صورت «مَدَلَّه» پدید می‌آید در معماری به‌وسیله معبد فراهم آورده است. گُربن هنگامی که پیرامون مسجد جامع اصفهان سخن می‌گوید، این‌طور می‌نویسد: «در مرکز هندسی محوطه، حوض وجود دارد که آب پاکیزه آن همواره نو می‌شود. این حوض یک آب-آینه است که هم‌زمان گنبد آسمان را که گنبد حقیقی معبد است، انعکاس می‌دهد، و نیز کاشی سرامیکی در رنگ‌های گوناگون که سطوح را پوشانده‌اند. به‌وسیله همین آینه است که معبد تلاقی آسمان و زمین را سبب می‌گردد. اینجا، آینه آب رمز مرکز را قطبیت می‌بخشد. این خاصیت آینه‌گی در مرکز بنای معبد، در ما بعد الطبیعه مورد قبول سلسله فلاسفه ایران نیز که برخی از مشهورترین‌های ایشان در برهه‌های مختلف در اصفهان زندگی می‌کرده‌اند، نقش مرکزی دارد. بنابراین، باید یقیناً پیوندی بین مظاهر مختلف از تصور یکسان ایرانیان از جهان وجود داشته باشد؛ احتمالاً

مکان و فضا

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد مکان و زمان در اندیشه گُربن نه صرفاً ابعاد ریاضی‌وار و تحصیلی آن‌هاست، وی درباره مفهوم مکان آورده است که: «قلمروی مکان روحانی هم واقعی‌تر، و هم ازلی‌تر و اصیل‌تر از مکان انتزاعی کیفی دکارت و نیوتن است» (Corbin 2013). وی همچنین شرط مکان کمی را چنین دانسته: «چنانچه به مکان کمی موجود ممتد محدود شویم، از فهم حقیقت عینی هر نوع امتداد و هر نوع مکان عاجز خواهیم شد. مکان محدودی که ماده موردنظر دانشمندان در آن وجود دارد و اشیا در آن پدید می‌آیند، محدودترین و مقیدترین همه مکان‌های موجود است. این نوع مکان صرفاً به کیفیت امر کمی وابسته و محدود است، و نه هیچ چیز دیگر» (Corbin 2013).

سیر تکاملی، دایره و مرکزگرایی در معماری

مرکزیتی که بناهای خاص تاریخی وجود دارد، به نظر گُربن صرفاً هندسه به معنای مدرن آن نیست بلکه حاوی پیام‌های معنوی است و در عین حال ابزاری است برای ایجاد تمرکز. دایره‌بودن نیز به همین نحو امکان ایجاد تمرکز را با به‌وجودآوردن هندسه مدور فراهم می‌آورد. وی درباره مفهوم مرکزیت چنین گفته است:

«بالاخره، در مرکز آن ساختمان مدور، قدس‌الاقداص قرار دارد؛ قدس‌الاقداص بنای کوچکی است که همانند یک عالم صغیرالمتنادی کل ساختار معبد بزرگ است، جز اینکه به جای چندین جایگاه، یک محراب واحد دارد. در اینجا بر جای برج‌هایی که در جنب معبد بزرگ واقع شده‌اند، جامی با تمثال‌های قدیسان قرار دارد. در این قدس‌الاقداص، جام مقدس به صورت معلق در فضا شناور است. رابطه معمارانه میان معبد عظیم و این عالم صغیر، تصویر کاملی از رابطه میان معابد بیرونی

و دورنی در انسان به منزلهٔ عالم صغیر است. تأملی که شهود معبد ساخته شده به دست تیتورل را انفسی می‌کند، مفاد عرفانی کاملی به این معبد می‌دهد و رابطهٔ دیگری که المثنا [و باز آفرینی] این معبد است، با آن شهود منطبق است. ظاهر کل معبد در حقیقت منطبق است با ظاهری که یک ساختمان نیمه مدور گوتیک پیدا می‌کند، در صورتی که این ساختمان با هدف تشکیل دایرهٔ کامل تکمیل می‌شود» (Corbin 2010). کُربن دربارهٔ مفهوم کمال در مسجد نیز آورده است: فضای یک مسجد، کشش یا تعارضی را بین «این» پایین و «آن» بالا، یا بین زمین و آسمان، بروز نمی‌دهد؛ در هر نقطه، کمال خود را به تمامی حائز است (Cheetham 2018).

نور و رنگ در اندیشهٔ کُربن

کُربن در اشاره به سیر تربیتی انسان، صورت‌ها و خیالاتی را که ریشه در جهانی حسی دارند، ابتدای راه تخیل خلاقانه

دانسته است و گام بعدی بروز اشکال تو سط رنگ‌ها ست. بدین ترتیب، مشاهدهٔ حسی به رؤیتی فراحسی در پرتوی نورهای رنگی یا رنگ‌های نوری تبدیل می‌شود. این همان کیمیاگری حقیقی است که در اصل بازگرداندن ماده به فطرت ازلی اش به مثابهٔ «طلایی مخفی» است. در آثار معماری نیز نگارگر یا کاشی‌کار درواقع در پی فرآیند کیمیاگری هستند و رنگ‌گزینی آن‌ها نمادگر حالتی خاص از آگاهی است (Ardalân and Bakhtiyâr 2001). کُربن دربارهٔ مفهوم نور سیاه آورده است: «نور سیاه جوهر پاک است و در هستی خود پاینده آن و در پوشیدگی اش و در توانایی در یافتن آن به حالتی روحانی بستگی دارد که آن را جذب شدن دوباره در خدا شمرده‌اند» (Corbin 2013). در واقع، ایشان ترسیم ردیف گامه در مراتب نور ترسیم کرده‌اند که از اسلام تا عشق شورانگیز به آن جای یافته است (جدول ۴).

جدول ۴: ردیف گامه و مراتب نور در اندیشهٔ کُربن (Majlesi 2008)

Table 4: Light Hierarchy in Corbin's Attitude (Majlesi 2008)

نشانه	رنگ نور دیده شده	ردیف گامه
اسلام	سفید	اول
ایمان	زرد	دوم
احسان	آبی تیره	سوم
نفس مطمئنه	سبز	چهارم
ایقان	آبی نیلی	پنجم
معرفت عارفانه	سرخ	ششم
عشق شورانگیز	سیاه	هفتم

تنها با مقیاسی که در نسبت با میزان شدت و ضعف آن‌ها تغییر می‌کند، مورد ارزیابی واقع می‌تواند شد. همان‌طور که نت‌های یک قطعهٔ موسیقی، گرچه به‌طور متوالی نواخته می‌شوند، همگی در زمان حال پابر جا می‌مانند و از همین رو یک قطعه را شکل می‌دهند» (Cheetham 2018).

دیدگاه کُربن آنجاکه دربارهٔ اشراق و فلسفهٔ سهرودی سخن می‌گوید، به مفهوم نورالانوار نزدیک می‌شود. شاید بر همین اساس است که می‌گوید: «نور و صدا، مکان و زمان، کلمه و وجود، همگی در عوالمی آکنده از صور مثالی طنین می‌افکنند. رویدادها در زمان [آفاقی] نمونه‌هایی هستند از رویدادهای ازلی در زمان انفسی، و همهٔ این‌ها

نتیجه‌گیری

گُربن، پیشرفت جهان مدرن به بهای نابودیِ بینش جهان برزخی یا عالم مثال صورت گرفته است. نابودی این جهان، چنانکه بارها گفته‌ایم، در درون جان شکافی مرمت‌ناپذیر ایجاد کرد، شقاقی خطرناک میان تعقل و روح. این شقاق نه تنها با پیروزی مکتب ابن رشد در غرب همراه شد بلکه سرآغاز فرایندی گردید که ما آن را در جای دیگری تهی شدن جهان و انسان از معنای وجود نامیده‌ایم. یعنی اسطوره‌زدایی از زمان، افسون‌زدایی از طبیعت، به طبیعت گراییدن ذات انسانی، و ابزاری شدن عقل. این چنین است که نگاه اشراقی به پدیده‌ها و به خصوص معماری از میان می‌رود. در نگاه اشراقی به معماری کلیه آثار معماری ایران، پیش و پس از اسلام، آثاری معنوی و واجد جنبه‌های مشترک در نظر گرفته می‌شود؛ با وجود آنکه تفکر اشراق در قرن ششم به وجود آمد، نمود معماری چنین تفکری را می‌توان در معماری دوره صفوی مشاهده کرد و آنچه در معماری و شهرسازی اصفهان به عنوان پایتخت صفویه دیده می‌شود، مصداق کامل تفکر اشراقی است. به طور خلاصه، نگرش‌های یادشده همگی بر مبدأ یگانه آفرینش، پیوند با عالم معنا و ایجاد ارتباط معنوی معمار با کاربران در فضای معماری، تأکید دارند و تفاوت‌های یادشده از ارزش‌های هیچ نگرشی نمی‌کاهد. با توجه به تحلیل محتوای آثار وی و مواردی که عیناً در متون آمده است، مؤلفه‌هایی چون «اصالت، اصالت وجود و ماهیت وجود»، «علم و هنر اصیل، تبیین معماری اصیل»، «تکامل و کمال‌گرایی، هندسه، نور و رنگ»، «مکان و فضا، مرکزگرایی»، «تخیل و خیال، عالم مثال و خیال»، «سنت و گذشته، بدعت و نوآوری»، «هویت و ایرانی بودن، تاریخی‌مندی و معاصریت» و «ارزش معنوی در مکان‌های مقدس» به عنوان مؤلفه‌هایی هستند که در معماری ایران ظهور یافته‌اند و می‌توانند نقشی مهم را در آینده معماری ایران ایفا کنند.

نکته بسیار مهمی که گُربن بارها در آثار خود اشاره کرده است، ازمیان رفتن نگاه تمثیلی به پدیده‌ها در این روزگار است. اگرچه این تغییر نگاه در حوزه فلسفه با ابن رشد اتفاق افتاده است، در عمل، به خصوص پس از مدرنیته، حضور هنر تمثیلی کمرنگ‌تر شده است. هانری گُربن اشاره‌های کمی به معماری و بنا داشته است اما مؤلفه‌هایی که در بخش بحث آورده شد، همگی مرتبط با معماری است. پس با توجه به آرای یادشده از گُربن همان‌طور که آرای بسیاری از فیلسوفان توانسته است نگاه اندیشمندان به معماری را متحول کند، می‌توان با نگاهی تأویلی گُربن به دگربارشناسی مبانی معماری پرداخت.

همان‌طور که در بخش مبانی نظری ذکر شد، اصالت در نظریه براندی مرتبط با خلاقیت، در آثار هایدگر مرتبط با بودن یا وجود، در نظریه برگسون مرتبط با حیات داشتن، در نظریه الکساندر مرتبط با سازگاری با درون و در نظریه استول مرتبط با فرهنگ دانسته شده است. در آثار گُربن نیز می‌توان مؤلفه‌هایی را یافت که با اصالت به مفهوم کلان خود مرتبط است. نگاه گُربن در آغاز راه با فلسفه قاره‌ای متفکران آلمانی نظیر هایدگر، کارل یاسپرس، ارنست کاسیرر و ... شروع می‌شود و با پیوند به معنویت و حکمت شیعی و ایرانی به فلسفه سهروردی و ملاصدرا ختم می‌شود. به همین دلیل، وی به دنبال یافتن «رویکرد هستی‌شناسی به هنر» و «رویکرد وجودشناسی به مفهوم عالم» در میان آثار حکمای ایرانی بوده است و این دو مؤلفه را ذیل «حکمت متعالیه و فلسفه اشراق» شاکله «هویت ایرانی و ایران با هویت» دانسته است. از نظر وی فهم پدیده‌ها و همچنین عمل هنرمندان معطوف به «ادراک فعال و تخیل زیبا» و «مکاشفه و درک ارتباط با عالم بالا» بوده است و بدین ترتیب است که در تفکر او «نماد و نشانه‌شناسی الوهی» و «تأویل و هرمنوتیک» اهمیت بسزایی دارد. به عقیده

فهرست منابع

- اردلان، نادر، و لاله بختیاری. ۱۳۸۰. حس وحدت: سنت عرفانی در معماری ایرانی. با ترجمه حمید شاهرخ. اصفهان: خاک.
- الکساندر، کریستوفر. ۱۳۹۲. معماری و راز جاودانگی. ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: روزنه.
- انصاری، حمیدرضا. ۱۳۸۵. "کثرت گرایی در معماری معاصر ایران." فصلنامه معماری و شهر سازی، ۸۴: ۳۰.
- باقری، کریم، و رسول درخشان. ۱۴۰۰. "تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار در معاصر سازی بافت تاریخی-فرهنگی با تأکید بر حفظ هویت." فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای ۱۱ (۲): ۵۱۵-۵۳۰.
- چیتام، تام. ۱۳۹۷. عالم زیر و زیر: کُربن و عرفان اسلامی. با ترجمه امیرحسین پورنامدار. تهران: حقیقت.
- شایگان، داریوش. ۱۳۸۴. هانری کُربن. با ترجمه پرهام باقری. تهران: فرزانه.
- عباس‌زاده، مظفر، اصغر محمدمرادی، و الناز سلطان‌احمدی. ۱۳۹۴. "نقش ارزش‌های میراث معماری و شهری در توسعه گردشگری فرهنگی." فصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات ۴ (۱۴): ۷۷-۹۰.
- فدایی‌نژاد، سمیه، و پرستو عشرتی. ۱۳۹۴. "واکاوی مؤلفه‌های بازشناخت اصالت در حفاظت میراث فرهنگی." هنرهای زیبا ۱۹ (۴): ۷۷-۸۶.
- فیلدن، برنارد، و یوکا یوکیلتو. ۱۳۸۶. راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی. با ترجمه پیروز حناچی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کُربن، هانری. ۱۳۸۷. ابن سینا و تمثیل عرفانی. با ترجمه انشالله رحمتی. تهران: جامی.
- . ۱۳۸۳. ارض ملکوت. با ترجمه ضیاءالدین دهشیری. تهران: طهوری.
- . ۱۳۹۲. تاریخ فلسفه اسلامی. با ترجمه جواد طباطبائی. تهران: مینوی خرد.
- کُربن، هانری. ۱۳۷۷. "سه گفتار در باب تاریخ معنویت ایران." با ترجمه توسط ضیاءالدین دهشیری و عیسی سپهبدی. دانشکده ادبیات دانشگاه تهران ۲۱: ۴۶-۵۱.
- کُربن، هانری. ۱۳۷۲. "عالم مثال." با ترجمه توسط مرتضی آوینی. نامه فرهنگ ۱۰-۱۱: ۵۴-۶۵.
- . ۱۳۹۲. فلسفه ایرانی و فلسفه تطبیقی. با ترجمه جواد طباطبائی. تهران: مینوی خرد.
- . ۱۳۸۴. مجموعه مقالات هانری کُربن. با گردآوری توسط محمدمامین شاهجویی و شهرام پازوکی. تهران: حقیقت.
- . ۱۳۸۹. معبد و مکاشفه. با ترجمه انشالله رحمتی. تهران: سوفیا.
- . ۱۳۸۱. مقدمه بر المشاعر صدرالماتلهین شیرازی. با ترجمه کریم مجتهدی. تهران: انتشارات بنیاد حکمت اسلامی صدرا.
- کُربن، هانری، سید حسین نصر، و یحیی عثمان. ۱۳۴۹. "تاویل قرآن و حکمت معنوی اسلام." با ترجمه توسط رضا داوری. معارف اسلامی ۱۱: ۱۹-۲۶.
- مجلسی، ابوزر. ۱۳۸۷. "مفهوم نور و رنگ و بررسی آراهای کُربن." ماه هنر ۱۱۸: ۱۸-۳۱.
- یوکیلتو، یوکا. ۱۳۸۷. تاریخ حفاظت معماری. با ترجمه خشایار بهاری. تهران: روزنه.

منابع انگلیسی

- Abbâszâde, Mozaffar, Asghar Mohammadmorâdi, and Elnâz Soltânahmadi. 2015. "The Role of Architectural and Urban Heritage Values in Cultural Tourism Development: Case study: The historical fabric of Urmia." *Quarterly Journal of Urban Studies* 4 (14): 77-90.
- Alexander, Christopher. 2013. *The timeless way of building*. Translated by Mehرداد Ghayumi Bidhendi. Tehran: Rowzane.
- Ansâri, Hamidrezâ. 2006. "Pluralism in contemporary Iranian architecture." *Architecture and Urban Planning Quarterly* 84: 30.
- Ardalân, Nâder, and Lâle Bakhtiyâr. 2001. *The sense of unity : the Sufi tradition in Persian architecture*. Translated by Hamid Shâhrokh. Tehran: Khâk.
- Bagheri, Karim, and Rasul Darskhân. 2021. "Analysis of the Components Effective in Modernization of Historical-Cultural Context of Tabriz Metropolis with Emphasis on Preservation of Identity." *Scientific Research Quarterly of Geography and Regional Planning* 42 (2): 515-530.
- Cheetham, Tom. 2018. *The world turned inside out : Henry Corbin and Islamic mysticism*. Translated by Amirhosseyn Purnâmâdar. Tehran: Haghighat.
- Corbin, Henry. 2002. *An Introduction to Mulla Sadra's al-Masha'ir*. Translated by Karim Mojtahedi. Tehran: Sadra Islamic Wisdom Foundation.
- . 2005. *Henry Corbin's Articles (A Collection of Articles in Persian)*. Edited by Mohammadamin Shâhjuyi and Shahrâm Pâzuki. Tehran: Haghighat.

- . 2013. Histoire de la philosophie islamique. Translated by Javâd Tabâtabâyi. Tehran: Minuy-e Kherad.
- . 2008. Ibn Sina and Mystical Allegory. Translated by Enshâallâh Rahmati. Tehran: Jâmi.
- . 2013. Philosophie iranienne et philosophie compareem. Translated by Javâd Tabâtabâyi. Tehran: Minuy-e Kherad.
- . 2010. Temple and contemplation. Translated by Enshâ'allâh Rahmati. Tehran: Sufiâ.
- . 2004. Terre celeste et corps de resurrection de l'Iran Mazdeen a l'Iran Schiite. Translated by Ziyâ-e-ddin Dehshiri. Tehran: Tahuri.
- Corbin, Henry. 1993. "The Word of Ideas." The Letter of Culture 10-11: 54-65.
- Corbin, Henry. 1958. "Three speeches about the history of Iran's spirituality." Journal of Tehran University Faculty of Literature 21: 46-51.
- Corbin, Henry, Seyyed Hossein Nasr, and Yahyâ Osmân. 1970. "Interpretation of the Qur'an and the spiritual wisdom of Islam." Islamic Educations 11: 19-26.
- Fadâyinezhâd, Somaye, and Parastu Eshrati. 2015. "Analysis of Authenticity Recognition Components in Cultural Heritage Conservation." Fine Arts (Tehran University) 19 (4): 77-86.
- Feilden, Bernard Melchior, and Jukka Jokilehto. 2007. Management guidelines for world cultural heritage sites. 2nd. Translated by Piruz Hanâchi. Tehran: University of Tehran. Press.
- Jokilehto, Jukka. 2008. A history of architectural conservation. Translated by Khashâyâr Bahâri. Tehran: Rowzane.
- Jokilehto, Jukka. 2007. "International Charters on Urban Conservation: some thoughts on the principles expressed in current international doctrine." City & Time 3 (3): 2.
- Majlesi, Abuzar. 2008. "The concept of light and color and the analysis of Henry Corbin's opinions in the book "L'homme de lumiere dans le soufisme Iranien" with regard to Safavid architecture." Art book of the month 118: 18-31.
- Proshansky, Harold M. 1978. "The city and the self-identity." Environment and Behavior 10 (2): 147-169.
- Shâyegân, Dâryush. 1994. Henry Corbin: la topographic spirituelle de l'Islam Iranien. Translated by Parhâm Bâgheri. Tehran: Farzân.
- Stovel, Herb. 2007. "Effective use of authenticity and integrity as world heritage qualifying conditions." City & Time 2 (3): 21-36.